

ДЕОНТОЛОГІЧНІ КОДЕКСИ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ЮРИСТА

Іван ПЕРЕШ

*кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії
та історії держави і права юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Станіслав ЩОКА

*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри теорії та історії держави і права
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Тетяна-Кароліна ШАНДОР

*студентка магістратури спеціальності 081 Право
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Професія юриста належить до тих видів діяльності, які безпосередньо впливають на реалізацію прав і свобод людини, забезпечення соціальної справедливості та функціонування держави загалом. Будь-яке рішення судді, правова позиція прокурора, стратегія адвоката, слідча дія, послуги нотаріуса чи діяльність державного (приватного) виконавця здатні змінювати долі людей, формувати довіру до правової системи, впливати на рівень правопорядку та правосвідомості в суспільстві. Саме тому поряд із законодавчими положеннями, які переважно регулюють правовий статус та процедурну діяльність правових інституцій, особливого значення набувають деонтологічні кодекси – акти, що встановлюють стандарти професійної етики та поведінки правників.

Деонтологічні кодекси є не тільки формальними документами. Вони виступають важливим інструментом формування професійної культури правника, визначаючи не лише стандарти належної професійної поведінки, а й формуючи модель юриста як носія високих моральних якостей, принципів та цінностей.

Професійна культура правника є складовою поняття «правова культура», яка характеризується рівнем розвитку правосвідомості

суспільства, юридичної науки, станом законодавства, правозастосовної практики, законності й правопорядку, а також ступенем гарантованості та захисту прав і свобод людини.

У структурі правової культури розрізняють правову культуру особи, яка включає знання, повагу та виконання особою правових приписів, переконаність у необхідності існування права; правову культуру професійної групи, яка притаманна групі людей, що на професійній основі здійснюють юридичну діяльність, і яка потребує спеціальної освіти та практичної підготовки¹; а також правову культуру суспільства як систему правових цінностей, що історично сформована людством і відображає правову реальність конкретного суспільства².

Професійна культура правника формується під впливом усіх трьох видів, водночас визначальною для неї є правова культура професійної групи, яка безпосередньо пов'язана зі змістом, стандартами та етикою юридичної діяльності. Разом із тим вона не лише формується під впливом особистісного, групового та суспільного рівнів правової культури, а й сама впливає на рівень правосвідомості, законності, правозастосовної практики, що зумовлює необхідність її нормативного закріплення й підтримання через деонтологічні кодекси.

В Україні професійні етичні стандарти закріплені, зокрема, у таких документах: Кодекс суддівської етики, Правила адвокатської етики, Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів, Правила етичної поведінки поліцейських, Кодекс професійної етики приватних виконавців України та ряд інших, які не тільки враховують специфіку відповідної професії, але й створюють спільне етичне поле правничої діяльності.

Під час формування і реалізації морально-етичних норм в українській юриспруденції беруться до уваги досвід та практика світової правничої спільноти (міжнародні стандарти), що сприяє активній співпраці відповідних компетентних органів з міжнародними організаціями щодо забезпечення правопорядку та запобігання порушення прав людини³.

Деонтологічні кодекси сприяють перетворенню абстрактних правових принципів на конкретні моделі поведінки правника шляхом встановлення обов'язкових стандартів професійної поведінки, формування системи професійних цінностей і внутрішнього переконання у необхідності їх дотримання, визначення етичних

¹ Макарова О.В., Крилова Ю.І. (2015). Проблеми формування правової культури в українському суспільстві. *Право*. № 30. С. 105

² Основи соціології права: навчальний посібник / За заг. Редакцією І.Є. Переша. (2026). Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», С. 174

³ Романова А. (2024). Морально-етичні норми в юриспруденції. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: "Юридичні науки"*. № 3 (43). С. 205.

орієнтирів у складних ситуаціях, забезпечення дисциплінарних механізмів впливу у разі порушення встановлених стандартів поведінки.

Вони покликані встановлювати не лише зовнішні правила поведінки, а й сприяти формуванню внутрішньої професійної мотивації правника як основи свідомого й добровільного дотримання етичних стандартів. Наприклад, вимога незалежності для судді, адвоката чи прокурора означає не лише формальну відсутність стороннього впливу, а й внутрішню готовність протистояти зовнішньому тиску; норма про конфлікт інтересів передбачає не тільки юридичний обов'язок повідомити про нього, а й моральну відповідальність за можливу упередженість. У цьому контексті деонтологічні кодекси формують професійну ідентичність правника, тобто усвідомлення себе як представника особливої спільноти, що несе підвищену відповідальність перед суспільством.

Правова культура не формується автоматично. Вона розвивається в умовах постійного балансу між крайнощами правового нігілізму та правового ідеалізму. Деонтологічні кодекси виступають засобом запобігання цих крайнощів, наголошують на поєднанні правових вимог із моральними принципами: справедливістю, гуманізмом, повагою до гідності людини. Завдяки цьому формується зріле, відповідальне ставлення до права як до соціальної цінності.

Довіра суспільства до правової системи значною мірою залежить від поведінки її представників. Якщо правник демонструє високий рівень доброчесності, незалежності та професіоналізму, це зміцнює авторитет інституцій. Натомість порушення етичних норм навіть окремими представниками може спричинити загальне зниження довіри. Деонтологічні кодекси, встановлюючи стандарти поведінки та механізми відповідальності, забезпечують публічну підзвітність професійної спільноти та засвідчують, що діяльність правників підпорядкована не лише закону, а й етичним вимогам.

Таким чином, деонтологічні кодекси відіграють ключову роль у процесі формування професійної культури правника, оскільки закріплюють ціннісні орієнтири юридичної діяльності, формують внутрішню професійну мотивацію, сприяють розвитку правосвідомості, запобігають правовому нігілізму та ідеалізму, забезпечують довіру суспільства до правничих інституцій.

Професійна культура правника є не лише результатом знання законів, а й наслідком внутрішнього прийняття етичних стандартів. Саме через дію деонтологічних кодексів формується компетентний, відповідальний, морально зрілий фахівець, який усвідомлює свою роль у забезпеченні соціальної справедливості та верховенства права.